



**ЭТНОПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА  
ОИЛАДА СОҒЛОМ МАЪНАВИЙ МУҲИТНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ  
ИМКОНИЯТЛАРИ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.4.4.029>

*Давронова Дилдора Саидовна,  
Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети  
“Педагогика ва психология” кафедраси в/б доценти, педагогика фанлари бўйича  
фалсафа доктори (PhD)*

---

*Мазкур мақолада этнопедагогик технологиялар асосида оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш имкониятлари илмий-назарий жиҳатдан таҳлил қилинган. Шунингдек мақолада, оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш имкониятларини, тарбиялаш мезонлари ва методлари ҳақидаги тадқиқотчи амалий тажрибаларига асосланган фикрлар баён этилган.*

*Калит сўзлар: оила, маънавий тарбия, миллий тарбия, маънавий мерос, маданий бойликлар, қўхна тарихий ёдгорликлар, этнопедагогик технологиялар, ижтимоий муҳит, шахслараро муносабат, ибрат, намуна, хулқ-одоб, фикрлаш малакалари, аجدодларимиз яратган мерос, педагогик компетентлилик-билим, кўникма, малака.*

**НА ОСНОВЕ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ  
ВОЗМОЖНОСТИ ПОДДЕРЖАНИЯ ЗДОРОВОЙ ДУХОВНОЙ ОБСТАНОВКИ В  
СЕМЬЕ**

*Давронова Дилдора Саидовна,  
Узбекский государственный университет мировых языков  
и.о. доцента кафедры «Педагогика и психология», доктор философии в области  
педагогике (PhD)*

---

*В данной статье научно и теоретически анализируются возможности стабилизации здоровой духовной среды в семье на основе этнопедагогических технологий. В статье также представлены основанные на практическом опыте исследователя представления о возможностях, критериях и методах воспитания для стабилизации здоровой духовной среды в семье.*

*Ключевые слова: семья, духовное воспитание, национальное воспитание, духовное наследие, культурное богатство, древние исторические памятники, этнопедагогические технологии, социальная среда, межличностные отношения, пример, поведение, мыслительные способности, наследие, созданное нашими предками, педагогическая компетентность-знание, умение, квалификация.*

**BASED ON ETHNO-PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OPPORTUNITIES FOR  
MAINTAINING A HEALTHY SPIRITUAL ENVIRONMENT IN THE FAMILY**

*Davronova Dildora Saidovna,  
Uzbek State University of World Languages  
and about. Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, Doctor of  
Philosophy in Pedagogy (PhD)*

---

*This article scientifically and theoretically analyzes the possibility of stabilizing a healthy spiritual environment in the family based on ethno-pedagogical technologies. The article also presents ideas based on the practical experience of the researcher about the possibilities, criteria and methods of education for stabilizing a healthy spiritual environment in the family.*

*Keywords: family, spiritual education, national education, spiritual heritage, cultural wealth, ancient historical monuments, ethno-pedagogical technologies, social environment, interpersonal relations, example, behavior, mental abilities, heritage created by our ancestors, pedagogical competence-knowledge, skill, qualification.*

Жаҳонда дунё болаларининг маънавий мерос, маданий бойликлар, қўхна тарихий ёдгорликлар асосида оилаларда узлуксиз маънавий тарбияни ташкил этишнинг инновацион технологияларини такомиллаштириш юзасидан оила илмий тадқиқотлари институтлари (Германия), Кембриж университети Оила илмий тадқиқот маркази (Буюк Британия), Лидс университети (Буюк Британия); Лондон университети қошидаги Оила ва болаларни ижтимоий масалаларни ўрганиш институти (Буюк Британия), Оилавий масалаларини ўрганиш институти Европа тармоғлари (Research European des Institutес de la Famille (РЕДИФ)); илмий асосланган концепцияларни ишлаб чиқишга алоҳида диққат қаратилмоқда. Олинган натижалар эса компетенциявий ёндашув асосида оилада миллий тарбияни ташкил этиш мазмуни, педагогик шарт-шароитларини ривожлантириб бориш, бу борада оила, таълим муассасалари ҳамкорлик самарадорлигини оширишда муҳим ҳисобланади.

Биламизки, оила ўз сиёсати, иқтисоди, ижтимоий-маънавий қонун-қондаси мавжуд бўлган кичик ватан ҳисобланади. Унда ушбу қонун-қондаларни яратувчи ва уларга амал қилувчи турли ёшдаги оила аъзолари яшайди. Худди жамиятда бўлганидек унда ҳам ўзининг сардори, шунингдек, уни айтганларини бажарадиган, йўл-йўриқларини тинглайдиган аъзолари бўлади. Инсон учун туғилиб ўсган ва яшаётган оиласи-кичик ватандир. Ўзининг туғилиб ўсган хонадонига, ҳудудига, ота-онасига, оила аъзоларига, қариндош-уруғларига, авлод-аждоғларига, урф-одатларига, анъаналарига меҳр-муҳаббат, садоқат, ҳурмат, уларни авайлаб асраш, ҳар қандай хавф-хатардан ҳимоя қилиш, шаънига доғ тушурмаслик оилада ташкил этилган миллий тарбиянинг дебчасидир. Шунинг учун миллий тарбияни ташкил этиш омиллари ва мезонларини такомиллаштириш муҳим педагогик аҳамият саналади.

Таъриба ва кузатишларимиз асосида айтишимиз мумкинки, тарбиявий мажбуриятни таъминлашда ота-оналар кўпроқ муаммога дуч келмоқда. Яъни, пули кўп, бироқ болани қандай тарбиялаш керак, деган саволларга жавоблари - кам. Уларда педагогик компетентлилик-билим, кўникма, малака, хоҳиш етишмаётгани сезилмоқда. [3;]

Демак бугунги кунда ота-оналар кўпроқ оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш имкониятларини, тарбиялаш мезонлари ва методлари ҳақида уйлашлари лозим. Янгиланаётган Ўзбекистонда баркамол фарзанд тарбиясининг негизи сифатида оила (ота-она), мактаб (педагог), маҳалла (кўни-кўшни, нуронийлар, маҳала фаоллари), ижтимоий муҳит (тенгқурлари, атрофидаги инсонлар) ўз мавқеини сақлаб қолаверади. Биламизки мезон бир нарсани бошқасидан ажрата оладиган кўрсатмаларни ёки тамойилларни ўрнатишга имкон берадиган нарса (қарор қабул қилиш ва ҳукм чиқариш учун инсоннинг ақл-идрок факультети. Шу маънода, маънавий тарбия мезони шахс сифатида сингдирилган кадрлар ва принципларга кўра, жамиятда тўғри ёки ахлоқий жиҳатдан тўғри деб ҳисобланиши мумкин бўлган нормаларни белгилайдиган нарса бўлар эди. [3;]

Шундан келиб чиқиб, қуйидаги мезонлар асосида оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш мумкин:

- муайян тизимли, узлуксиз тарбиявий, дастурий таъсир орқали;
- идеал, намуна тимсолида ўз-ўзини тарбиялаш, такомиллаштириш;
- ижтимоий муҳитдаги шахслараро муносабатда таҳлил қилиш, ибрат олиш воситалари ёрдами билан хулқ-одоб, фикрлаш малакаларини эгаллаш;
- аждоғларимиз яратган бадиий, фалсафий, санъат асарларини ўзлаштириш орқали янги хислатларни ўзлаштириш кабилар.

Ш.Ю. Шакирова ўзининг интернет мақоласида “Оила мустаҳкам, тинч ва ҳалол бўлса, жамият ҳам мустаҳкам ва фаровон бўлади. Оиланинг маънавий-ахлоқий киёфаси асрлар

давомида аждодларимизнинг билим ва тажрибалари, маданий кадриятлари асосида, шунингдек, замондошларимизнинг эришган ва эришаётган ютуқлари негизида барпо бўлиб, такомиллашиб бормоқда” [11;]. Бугун ҳар бир ота-она педагог бўлиши, тарбия методларини пухта ўзлаштироғи лозим, чунки фарзанд таълим-тарбиясига тикилган сармоя - энг яхши ишончли сармоядир.[3;].

Юқоридаги фикрларга таяниб айтишимиз мумкинки, инсоният фаолияти қанчалик хилма-хил, уларнинг ижтимоий муносабатлари қанчалик бой бўлса, оилада бериладиган тарбия ҳам шунчалик бой ва мураккаб бўлади. Инсон ва таълим-тарбия ажралмас ҳодиса. Зеро, биологик одамни инсон мақомини олишида айнан таълим-тарбия асосий ўринни эгаллайди. Унинг натижаси ҳам моддий, ҳам маънавий бойлик яратишнинг заминидир, яъни бу аввало ижтимоий ҳодиса. [7;].

Демак, оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш жараёни ҳам ижтимоий ҳодиса сирасига киради. Бу жараёни самарали кечиши ва пировард натижасини кафолати таълим тарбияга, муайян педагогик шарт-шароит, тарбия мезонлари, омиллари, мазмун ва услублар асосида амалга оширилади.

Педагогик адабиётлар таҳлиliga кўра, фарзанд тарбиясидаги энг таъсирчан метод бу- ўргатиш ва ўрناق намуна методидир. Бу методнинг моҳияти Президентимиз айтган қуйидаги педагогик ҳикматда яққол кўриниб турибди: “Миллий тарбия асосида, болаларимизни ватанпарварлик, ростгўйлик, ҳақсеварликка ўргатиш керак бўлади...” [9;].

Демак, оилада фарзанд тарбиясига эътиборсизлик ички таҳдидини мазмун моҳияти, унинг инсон, халқ, миллат учун аянчли оқибатлари тўғрисида аҳоли орасида кенг кўламдаги мақсадли ва манзилли профилактика тадбирларни олиб боришимиз мақсадга мувофиқ.

Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг “.....Бизни ҳамиша ўйлантириб келадиган яна бир муҳим масала – бу ёшларимизнинг одоб-ахлоқи, юриш-туриши, бир сўз билан айтганда, дунёқараши билан боғлиқ. Бугун замон шиддат билан ўзгаришти. Бу ўзгаришларни ҳаммадан ҳам кўпроқ ҳис этадиган ким – ёшлар. Майли, ёшлар ўз даврининг талаблари билан уйғун бўлсин. Лекин айни пайтда ўзлигини ҳам унутмасин” [1;]– деган фикрлари этнопедагогик технологиялар асосида оилада миллий тарбияни ташкил этишнинг самарали йўллари ва усулларини ишлаб чиқиш заруриятини юзага келтиради.

Ҳақиқатдан ҳам аждодлар шажараси, биз улуғ зотларнинг авлоди эканлигимиз, ўзбек оиласидаги миллий удумлар, анъаналар, кадриятлар, Шарқ алломаларининг, халқ маънавий меросидан бизгача этиб келган бола тарбияси борасидаги ўғитлари оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштиришда этнопедагогик асос бўлиб хизмат қилади. Алоҳида эътироф этиб ўтиш лозимки, бугунги кунда миллий кадриятларимиз тикланиб, исломий ва дунёвий билимларни пухта эгаллаш учун барча имкониятлар яратилмоқда. Шу юксак маънавий кадриятларимизни ёшларимиз онгига сингдиришда оила маънавий хазина мактаби бўлиб хизмат қилиши муҳим ижтимоий аҳамият касб этади.

Шунинг учун, оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш юзасидан ота оналар билим ва амалий кўникмаларга эга бўлишлари билан бир қаторда этнопедагогик технологиялар асосида тарбиявий фаолиятга инсонпарварлик ёндашуви асосида фаолият юритишлари ўта муҳимдир.

Қуйидаги жадвалда биз тарбия жараёни муайян кетмакетликда амалга ошириш режалаштирилганда қуйидаларга эътибор бериши лозимлигини акс эттирдик:



### Оилада тарбия жараёнини режалаштириш технологияси

Оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш, болаларни маънавий-ахлоқий фазилатларини шакллантириш жараёни мураккаб ижтимоий ҳодиса сифатида миллий, диний, тарихий, ахлоқий ва ҳуқуқий омиллар билан узвий боғлиқ. Шу маънода, миллий ва диний қадриятлар нафақат халқимизнинг тарихий-маънавий мероси балки, баркамол шахсни тарбиялаш ва шакллантиришнинг муҳим омиллари ҳисобланади.

Халқимизнинг тарихий-маънавий мероси ёрдамида оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштиришнинг катта имкониятлари мавжуд. Фақат бу имкониятлардан ота-оналаримиз амалий, ижтимоий-ҳаётий фаолиятда коммуникатив ва креатив имкониятлар даражасида фойдалана олсалар. Умуман бу фикрни қуйидаги объектив ва субъектив сабабларга кўра изоҳлаш мумкин:

Биринчидан, оилада тарбия жараёни мазмун, моҳият, йўналишига кўра ва қўлланиш даражаси бўйича ижтимоий нуқтаи назардан “тор” доирада ташкил этилапти [ ]. (Айрим ота-оналаримизнинг ўзлари халқимизнинг тарихий-маънавий мероси намуналаридан хабардор эмас. Ушбу вазият оилада миллий меросимиз намуналари орқали болаларни маънавий комилликка даражасига етказиш учун камлик қилади).

Иккинчидан, оилада чекланган маънода одатда шахс тузилмасига йўналтирилганлик бўйича (информацион, операцион, ҳаяжонли-ахлоқий, ўз-ўзини ривожлантирувчи, эвристик ва амалий) мавзулар юзасидан маълумотлар пала партиш асосланмаган етказилади. Ваҳоланки психология илмидан бизга маълумки “информацион” таълим жараёни инсонда идрок қилиш ва хотирасида сақлаш процесси кўриш сезгилари орқали

амалга оширилса узоқ муддатли ва эффектив натижалар самарадорлигини таъминлашга хизмат қилади. [7:].

Учинчидан, глобаллашув жараёнида ахборот олишнинг тезлашуви, шунингдек, интернет орқали узатиладиган турли янгиликларни ижобий ва салбий жиҳатларини таҳлил қилиш масалаларини оила маъсулларининг назаридан четда қолаётгани, шунингдек аксарият оилаларда “Вайфай” ўрнатилгани боис, ота-оналаримиз ўзлари ҳам “интернет қулига” айланиб бораётгани ачинарли ҳол. Ваҳоланки, болаларнинг ёш хусусиятларини инобатга олган ҳолда “содда” дан, “мураккаб”га мўлжаллаб интернет ва ОАВ фойдаланиш маданияти ўргатилади. Бироқ илмий таҳлилларимиз жараёнида шу нарсага амин бўлдикки, “оилада болаларни адабиёт, санъат ва спортга, соғлом турмуш тарзига жалб этиш, уларда эстетик дид ва касбий этика, ахборот таҳлили маданиятини шакллантириш, ватанга муҳаббат ва унинг тақдирига дахлдорлик, фидойилик ҳиссини қарор топтириш масалаларини қамраб олган мавзулардан бир сўз билан айтганда миллий тарбия замирида “урф-одат” ва “қадрият” ларни болалар онгига сингдириш, “замонавий муносабатлар негизида миллий муносабатларни” таркиб топтириш юзасидан бир қатор ечимини кутаётган муаммолар мавжуд.

Шундан келиб чиқиб биз тадқиқотимизнинг дастлабки босқичида оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштиришда этнопедагогик асос бўлиб хизмат қиладиган манбаларни функционаллиги, самарадорлиги ва ўзига хослиги масалаларини ўрганиб чиқдик.

Этнопедагогик технологиялар асосида оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштириш жараёнида, ўзбек халқининг миллий анъаналари, урф-одатлари, расм-рўсм ва маросимлари шунчалик теран тарихий илдизга эгаки, улар халқнинг маънавий эҳтиёжлари замирида пайдо бўлиб, шаклланиб, сайқал топганча ўз мазмунида шу халқнинг орзу-ўйлари, истаклари, турмуш тарзи, ахлоқ меъёрларини мужассам этади. Шунинг учун ҳам ҳар бир халқ, миллат, элат уларни кўз қорачиғидай авайлаб асраши, тараққий эттириши, келгуси авлодларга маънавий қадрият сифатида етказмоғи лозим.

Келинг, шу ўринда халқимизга хос бўлган қадриятларни келтириб ўтамиз: 1. Миллий, ўзига хос байрамларимиз: «Наврўз», «Меҳржон», «Қовун сайли», «Лола сайли» ва ҳ.к.;

2. Қадимий диний қадриятлар ҳисобланмиш «Арафа куни», «Рамазон ҳайити», «Қурбон ҳайити»;

3. Ўзбеклар қадимдан тўй турларига бой халқ: суннат тўйи, никоҳ тўйи, соч тўйи, тиш тўйи, бешик тўйи, биринчи қадам тўйи, фотиҳа тўйи, аскар тўйи, уй тўйи, мучал тўйи ва ҳ.к.;

4. Миллий ўйинларимиз: «Кўп-қари», «Кимўзди», «Варрак учирини», «Беш бармоқ», «Оқ теракми кўк терак», «Чавгон» ва ҳ.к.

Айтиш ўринлики, технологик ривожланиш болалар ижодий тафаккурининг ривожланишида етарли таъсир кўрсатмоқда. Бироқ миллий ўйинларнинг мазмун моҳиятини болалар қалбан идрок қилишлари учун ота-онадан ва оиладаги кекса авлод вакилларида катта меҳнат ва фидойилик талаб қилинади. Бугунги кун боласини кечаги “эртаклар” билан алдаб ёки ишонтириб бўлмайди.

Х.Ибраимов илмий изланишларида ўқитишнинг учта муҳим ижтимоий функцияси – таълим бериш, тарбиялаш ва шахсни ривожлантириш билан боғлиқ вазифаларни кўрсатиб ўтади. Айтиш ўринлики, бугунги кунда оилада фарзанд тарбиясига қаратилаётган эътибор, болаларга техноген ривожланиш сезиларли даражада таъсир кўрсатаётгани, миллий, ўзига хос байрамлар, қадимий диний қадриятлар, миллий ўйинларнинг бола ҳаётида тутган ўрнини, тўй маросимларининг мазмун моҳиятини ўрганмасдан, оилада миллий тарбия жараёнида бериладиган билим, кўникма-малака, ижодий фаолият тажрибаси, муносабатларни таҳлил қилиш амри-маҳолдир.

Этнопедагогик асос бўлиб хизмат қиладиган кейинги манба авлодларимиз томонидан бизгача этиб келган, тарихий асарлар бўлиб, унда миллатимизнинг бой ўтмиши ўз аксини топган. Масалан: Абдулла Авлонийнинг «Туркий гулистон ёхуд Ахлоқ» китобида “..Ота-

она фарзандини тарбиясига масъул бўлиб, бунда болани етарли микдорда тўғри овқатланишига, кийинишига, ётиб-туришига ва уни жисмонан бакувват ҳолда вояга етиши учун имконият яратиб беришга эътибор қаратиш лозим”лигига алоҳида урғу бериб ўтади. “...Агар жисм тозалик ила зийнатланмаса, ёмон хулқлардан сақланмаса, чопоннинг устини қўйиб, астарини ювиб овора бўлмоқ кабидирки, ҳар вақт устига кир чиқаду” деган дона ўғитлари бугунги кунгача ўз аҳамиятини йўқотмаган. [2;].

Оила қувончини элга манзур қилиш кўп жиҳатдан фарзандларимизга ўргатган одоб-ахлоқ ва хулқ -атворда ўз аксини топади. Ҳақиқатдан ҳам жамиятимиздаги узвий, таълим-тарбиянинг негизи, илдизида ана шулар таркиб топган “...болалар тарбияси ота-онанинг энг масъулиятли ва узоқ давом этадиган бурчларидир”. [2;].

Шу сабабдан, ёш ота-оналар катталар тажрибасига суянган ҳолда фарзанд тарбиясида халқимиз яратган, олтин меросимиз бўлган урф-одат, расм-русм, анъаналарни асос қилиб олишган педогогик тизимни йўлга қўйиш зарур. Бизнинг фикримизча, миллий одоб-ахлоқ қоидаларини оилада, маҳаллада, узлуксиз таълим жараёнида “Ёрилтош”, “Тоҳир ва Зухра”, “Уч оғайни ботирлар”, “Ур тўқмоқ”, “Зумрад ва Қимнат” эртақларини таништириш жараёнида одоблилик, ақллилик, ботирлик, мардлик, дўстлик, ҳамжиҳатлик каби фазилатларнинг нақадар кераклигини таҳлил ва талқин қилиб бориш, уларни ахлоқий баркамолликка даъват этади.

Хулоса қилиб айтганда, оилада соғлом маънавий муҳитни барқарорлаштиришда ўзбек оиласининг ўзига хос тарбиявий усул ва воситалари алоҳида ўзига хосликда намоён бўлади. Табиийки, қайси оилада бобо-буви, ота-она маънавий бой, юксак ахлоқли, эътиқодли ва маданиятли бўлса, ўша оилада камол топаётган фарзандлар юрт қорига ярайди. Оила аъзоларининг турмуш тажрибаси, маданий савияси қанчалик бой бўлса, тарбиявий жараён шунчалик самарали бўлади. Шунинг учун фарзандлар келажақда қандай инсонлар бўлиб вояга етишлари оила ва оилавий муҳитга боғлиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Билимли авлод – буюк келажагимизнинг, тадбиркор халқ – фаровон ҳаётнинг, дўстона ҳамкорлик эса тараққиётнинг кафолатидир. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018.

2. Авлоний, Абдулла. Танланган асарлар: 2-жилд. – Т.: Маънавият, 2006. - 304 б.

3. М.Қурононов. Миллий тарбия. Республика маънавият ва маърифат кенгаши. Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази.- Т.: “Маънавият”, 2007

4. Эгамбердиева Н.М. Ижтимоий педагогика. Дарслик. Т.: А.Навоий номидаги Миллий кутубхона нашриёти, 2009. - 232 б

5. Эрқаев А. Оммавий маданият ва маънавий тарбия. – Т.: Маънавият, 2015. – 30 б

6. Толипов Ф. Урф-одатлар – тарбия воситаси Халқ таълими ж,-Т., 2004 № 6 29-33 б.

7. Ғозиев Э. Психология (Ёш даврлар психологияси). Т.: Ўқитувчи, 1994. - 224 б

8. М.А.Абдуллаева. Оилада мактабгача ёшдаги болаларда эстетик тасаввурларни шакллантириш. П.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. Тошкент.,2009

9. <http://marifat-ziyo.uz/articles/oilatarbiya> Хазрат Жабборов – Республика Маънавият ва маърифат маркази, Миллий ғоя ва мафкура тадқиқотларини ташкил қилиш бўлим бошлиғи, психология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

10. <https://www.google.com/search?q=%D0%BC%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BD+%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B0&oq=%D0%BC%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BD+&aqs=chrome.1.69i57j0i512j46i175i199i512j0i512i46i175i199i512j0i512i2.11801j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>

11. <http://muzaffar.uz/saboqlar/3530-oilaviy-qadriyatlar-jamiyat-ustahkamligi-asosi.html> Шоҳида Юсуповна Шакирова - Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университетининг ўқув-услубий кенгаш котиби, доцент, филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD).